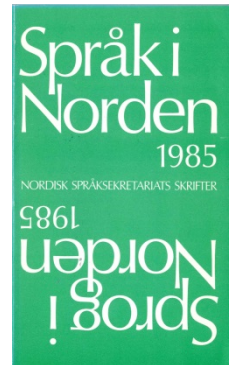

Sprog i Norden

Titel: Ordlagning på heimleg grunn
Forfatter: Kjell Venås
Kilde: Sprog i Norden, 1985, s. 26-45
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Ordlaging på heimleg grunn

Av Kjell Venås

I

Det emnet som eg skal ta opp her, vart også nemnt på årsmøtet i Norsk språkråd i januar 1984.

Med utgangspunkt i noko han sa då, vende rådsmedleimen Ola Jonsmoen seg til Språkrådet, og bad rådet vurdere ein påstand om at "norsk språk er lite produktivt av eigne røter". Sekretariatet fekk ordboksmannen Dag Gundersen til å laga eit notat om det (Gundersen 1984). Av det notatet kan ein sjå korleis han har oppfatta eit emne som vel er nokså likt det eg skal gjera noko greie for her. Han tek det i ei heller vid tyding.

Nemninga "ordlaging" er ein lingvistisk term, og når ein rådspør grammatikkar og handbøker i språkvitskapleg nemningsbruk, får ein jamt over alle stader same svaret som i artikkelen om "orddanning" i Aschehougs og Gyldendals store norske leksikon. Her skriv Even Hovdhaugen, professor i allmenn språkvitenskap:

orddanning betegner i språkvitenskapen danning av ord ved formelle uttrykksmidlar som foreligger i språket. Man regner med to arter: avledning ved prefikser eller suffikser, f.eks. *u-klar, klar-het*, og sammensetning av ord, f.eks. *klarsyn*.

Det går også klart fram av eit standardverk som Henzen: *Deutsche Wortbildung* at det er nett avleiing og samansetning som går inn under ordlaging. Men omgrepet blir vel litt for trengt om ein held seg berre til det. Ordlaging tyder rett og slett 'laging av ord'. Vi må ikkje stengje ute frå omgrepet ein så vanleg lagingsmåte som forkorting av ord som alt finst. Endå om ein held unna slik samandraging som lydvoiksteren fører med seg, har det til alle tider kome til nye ord ved at stavingar har falle bort av kjende

ord. Disse stavingane kan eventuelt ha vore avleiings- eller samansetningsledd. Etter måten ferske døme er *homse* for "homoseksuell (person)", *preppe* for "preparere" eller *proff* for "profesjonell". Ein annan forkortingstype som er mykje brukt i dag, er å laga ord av bokstavnemningar, som *NATO*, *tv*, *edb*.

I framhaldet av sjølve definisjonen i det norske leksikonet set forfattaren ordlaging i høve til opptak av lånord, som ei motsetning:

I noen språk, som finsk og islandsk, foregår orddannelsen meget lett og hyppig, og disse språk trenger sjelden å oppta lånord for å uttrykke nye begreper, mens i andre språk, som engelsk og fransk, midlene til orddannelse er mindre utnyttet, og lånord blir ofte opptatt.

Dette fører oss beint over til tillegget "på heimleg grunn". Ordet "grunn" synest etter den eigenlege tydinga å gå på geografi, men det er ikkje meininga her. Eit norsk ord nylaga av ein sjømann i utanriksfart må ikkje falle utanfor. Med 'grunn' er det meint "grunnlag", og det vil seia 'språkleg grunnlag' eller 'språktilfang'. Men jamvel etter at vi har kome fram til tolkinga 'ordlaging av heimleg språktilfang', er det noko å leggje til, for det kan vera tale om 'etymologisk heimleg tilfang' eller 'tilfang som er vanleg brukt i språket i dag'. Her kan vi dra inn vendinga "eigne røter" og jamføre med korleis Jonsmoen og Gundersen har tolka det. Det verkar som om Gundersen har tenkt det vidare enn Jonsmoen.

Sjølve kan vi spørja, for å illustrere saka noko, om vi skal ta med ord laga med lånte avleiingsendingar som *-heit* og *-pati*. Eit anna døme kunne vera det framlegget som vann då informasjonsorganet for Televerket, *Vern og Virke*, laga ei tevling om den beste norske avløyssaren for det ikkje heilt gode svenske ordet *knapp-satstelefon*. Det var det konstruerte ordet *tastafon*. (Språknytt 1979, nr. 1) Det er laga av delar som ikkje høyrer historisk heime i norsk, men dei er visseleg "formelle uttrykksmidler som foreligger i språket", for atter å sitere leksikonet.

Vi såg at ordlaging vart sett i høve til opptak av lånord. Tillegget "på heimleg grunn" må og lesast i ein slik samanheng. Det ligg ein motsetnad under, men det er ikkje til "Ordlaging på

framand grunn", for det finst berre få og sjeldsynte døme på slik ordlaging. Motsetnaden er mellom ordlaging (på heimleg grunn) og innlån av ord. Emnet vårt ser altså i praksis ut til å vera det same som "ordlaging i norsk", men avgrensinga "på heimleg grunn" fortel at det skal gjerast ei jamføring. Oppgåva er å gjera greie for ordlaging i norsk som alternativ til import av ord. Eg skal ikkje ta for meg eit emne som ein kunne presisere som 'ordlaging i norsk som er utan tilskunding utanfrå'. Det er ikkje fordi det skortar på fri og spontan ordskaping, men fordi det er vanskeleg å vita kva som har berre heimlege føresetnader.

Ein kan få ein tanke om kva eit slikt krav om heimeal ville føre med seg, ved å ta fram eit par ord som Jonsmoen nemner og Gundersen (1984) uttalar seg om. Dei set det trønderske *jabbkall* (nærast) 'pratmakar' mot lånordet *konferansier*. Funksjonen å leie ei festleg samkome og å introdusere talarar må vera eldre enn bruken av *konferansier*, og det har vore brukt andre nemningar for dette – nokre heimlege, andre lånte. Ny og oppteken etter framande førebilete er derimot funksjonen som *platepratar*, som er eit anna ord Gundersen dreg inn. Det norske ordet gjev ikkje ei vanleg omsetjing av det engelske *disc-jockey*, men ordet er skapt ut frå same bakgrunnen og med same haldninga til funksjonen. Ordet *disc-jockey* og åtferda åt *disc-jockeyen* har vore ein internasjonal føresetnad for ordet *platepratar*. Etter den trongaste avgrensinga skulle vi kanskje ikkje ta med *platepratar*.

I tittelen er det ikkje sagt noko om kva tid vi skal halde oss til, men eg finn det naturleg å ta for meg både situasjonen i notida og i den nære fortida. Dei særskilde norske tilhøva, med to offisielle skriftmål og ein innebygd motsetnad mellom heimleg og framandt, gjer det likevel naturleg å gje emnet eit visst nært språkhistorisk tilsnitt. Av same grunnen vil eg ta noko omsyn til to tolkingar. I den historiske bolken er det naturleg å gjera noko greie for kva puristiske haldningar har hatt å seia for ordlaging i norsk. I bolken om språkvokstere i samtida skal vi samle oss om ordlaging av tilfang som er i bruk i norsk.

Når vi skal studere korleis norsk har verja seg mot å ta opp lånord, blir oppgåva i røynda å ta for seg bruk av omsetjingslån i norsk. Eit gammalt og klårgjerande døme på kva eit omsetjingslån er, kan vera at dei i gammalnorsk tid laga nyordet *kunngjera* for å gje att innhaldet i mellomlågtyisk "kunt maken". Dei to

ledda i samansetninga og i syntagmet svarar heilt til kvarandre i tyding. Det same gjer eit nyare døme som Gundersen nemner: *bøttesete* for engelsk "bucket seat". I slike høve går utskiftinga særleg lett for seg, seier Gundersen. I andre høve kan omsetjinga vera friare, gjerne fordi framandordet ikkje er openbert ledd-delt, såleis når *angrepsmåte* blir sett i staden for *approach* eller *gruppevold* står for *mobbing*. Elles kan omsetjaren også stelle seg friare til den eigenlege tydinga i eit ledd-delt framandord, som når *vogntog* og ikkje *vegtog* blir valt som motsvar til "road train".

Ordlyden i det oppgjevne emnet gjev eit verdiladd, positivt innhald til låneomsetjingar, noko som svarar til at "heimleg" er positivt i høve til "framandt". Men den intellektuelle innsatsen som ligg bak omsetjingslån, kan skilja seg mykje, og det kan vera endå større skil på verdien frå ein måldyrkingssynstad. Ordrett omsetjing kan gjerne vera medvitslaus og lite skapande. Det er også hevda sterkt at språkleg kalkering etter framande mønster kan vera skadeleg for eit mål og gå beint imot ein positiv vokster på heimleg grunn. Klårgjerande døme på det kan ein finne mange av i den stilkritiske boka *Von og veg* av professor i jus Nikolaus Gjelsvik. Ein undertittel i boka er "Norsk eller latinsk stilgrunnlag". Påstanden til Gjelsvik er at eit latinsk, ikkje-heimleg, stilgrunnlag har følgt med låneomsetjingar frå latin like mykje i germanske som i romanske skriftmål, og i germansk har det gjort mest skade. Det har ført til det motsette av måldyrking, med di det har sett eit framandt grunnlag for ordbruk og stil i skriftmålet. Motsetnaden til det framande og skriftmålsmerkte er for Gjelsvik det heimlege og talemålsnære. Ein har t.d. fått ein utenleg og overdriven bruk av det latinske "locum habere", når det blir attgjeve i fransk som "avoir lieu", i tysk som "stattfinden", i svensk som "äga rum", i dansk som "finde sted" og i islandsk som "eiga sér stað". Eller eit anna døme frå Gjelsvik: Som motsvar til det latinske *membrum* laga dei i tysk *Mitglied*, i svensk *ledamot*, i dansk *medlem*, og frå dansk fekk bokmål ordet, og etter bokmål nynorsk, som elles fyrst brukte *lem*.

Gjelsvik meiner altså at det med lån av ord frå latin har vorte lagt eit framandt stilgrunnlag for målbruken i dei nasjonale skriftmåla. Gjelsvik var frå Sunnfjord. Ein annan sunnfjording, Alf Hellevik, som nok har lese sin Gjelsvik, vurderte i 1960 den engelsk-amerikanske påverknaden på nordisk og norsk (Hellevik

1960). Hjø Hellevik møter vi ein sterk otte for den utviklinga som då var i gang, men otten gjeld opptak av lånord. Han skil ut omsetjingslån eller tydingslån. Dei "er det i regelen liten grunn til å kjempe mot" (s. 23). Grunnen til den ulike haldninga hjå Gjelsvik og Hellevik kan byggje på tidsfråstanden og ulikt syn på nynorsk skriftmål, men heng nok mest saman med skilnaden mellom dei to långjevande måla, latin og engelsk.

II

Det er velkjent at lågtysk var ein påtrengjande viktig långjevar til nordisk i mellomalderen (Seip 1915, 1919). Etter reformasjonen kom dei tyske lånorda mest frå høgtysk, og til norsk har vi naturleg nok fått dei over dansk. Etter at vi hadde kome nasjonalt på eigne føter att i 1814, meinte somme at vegen til å fornorske det nedervde skriftmålet var å fornye ordfanget på heimleg grunn. Såleis var dette oppskrifta åt Henrik Wergeland. Han meinte at "Den lexikalske Berigelse vil da vord Hovedsagen" i fornorskingsprosessen (Hanssen [1969]: 209). Opprikinga skulle gå for seg ved å ta opp ord frå målføra og frå det norrøne litteraturspråket, men og ved ordlaging. Wergeland var særleg oppteken av å laga kortord, rotavleiingar. Han ville såleis stryke dei "Slæbende Endelser" *-else, -hed* og *-skab* (!) og t. d. setja kortordet *Bestyr* i staden for *Bestyrelse*. Eit anna døme er at han ville setja *sambyes* for "fra samme by" (Indrebø 1951 : 391). Det kom ikkje noko meir ut av dette, men vi ser at Wergeland var inne på å løyse motsetnaden mellom heimleg og framandt ved å setja ordlaging på heimleg grunn som boteråd. At han misfor seg med å ta med den heimlege endinga *-skab* mellom dei utanfrå komne, får vi heller gløyme.

Ein annan som tenkte i slike baner, var Ivar Aasen. Ved sida av å utnytte og odle tilfang frå norske målføre vart ordlaging ein del av den store løysinga hans. Han skapte med det ein tradisjon, med di han gav opplegget til purismen i nynorsk, ei haldning som har vore meir eller mindre framme i heile verketida åt det nynorske målet. I landsmålet tok han nok opp lånord, men helst eldre lån, og han arbeidde systematisk med synonymikken i målet, heilt frå ei samling med lånord i 1849 over manuskript til ei lånordbok i 1857 og manuskript til ei dansk-norsk ordbok i 1881 (Beito 1970 : 100) og til den store synonymordboka *Norsk Maal-*

bunad, som rett nok ikkje kom ut før lenge etter at Aasen var avliden (Aasen 1925).

Å nytte ordlagings som medviten puristisk verjeråd mot opptak og bruk av ikkje heimlege ord vart ein fullfløygd metode i hendene til diktaren og bladmannen Vinje. Han tok mykje i bruk ein eigen teknikk til dette. Han sette det uvanlege eller nylaga ordet inn i samanhengen og gav det tradisjonelle eller framande ordet som forklaring i ein parentes. Vinje tok opp ei mengd nye ord i landsmålet på denne måten. Ei samansetning som han har fått æra for å ha laga, er såleis *flogvit* for *geni*. Han har visst ikkje rett til ære for anna enn at han gjorde ordet kjent, for det er truleg at han hadde det frå målføra (Skrede Evensen 1979). *Flogvit* har halde seg i nynorsk utan å bli det einaste ordet. I bokmål har det vel berre vore brukt som sitatord. Dette dømet kan elles syne at på dette tidlege landsmålssteget vende purismen seg like mykje mot romanske som mot germanske lånord. Vinje laga nok fleire avløysarar for romanske enn for germanske lånord. Han var visst den fyrste som brukte ordet *Eldhug* i dei nordiske skriftmåla (Hellevik 1964 : 171). Det er brukt i dansk i 1864, i forma *Ildhu*, i svensk av Rydberg som *eldhug* i 1874, som *Eldhåg* i 1876, men Vinje brukte det i 1859, og det var helst *Enthusiasme* han ville avløyse med det nye ordet, han tenkte ikkje på *Begeistring*. Vi ser jamvel at han skriv "Betruelsen (Crediten)" og "Personligheit (Individualitet)". Døme på avløysing av germanske ord kan ein som Gerdener (1983) også finne i Djupedals (1973) register til *Dølen*, såleis "Gaaseaugo (Anførselstegn)", "Lysing (Bekjendtgjørelse)", "smaalaaten (beskeden)". Somme ord tok Vinje over frå andre blad- eller bokfolk, eller han fann dei i målføra, og av dei han laga sjølv, var ikkje alle like gode og ikkje liv lage. Men somme ord som Vinje smidde, har halde seg i nynorsk, t.d. *ikjøting* for *Incarnation*, *lydrike* for *Coloni*, *jarnveg* for *Jernbane*. Eit anna ord han laga, *fesjà*, er vel i dag det vanlege ordet, *storfeutstilling* kjennest lite brukande. Sjølve bruken av *sjå* for *utstilling* er forresten produktiv. Elles kan farskapen til nyord frå førre hundreåret vera uviss og omstridd.

Også den store språkstridsmannen for fornorsking av det danske skriftmålet i førre hundreåret, Knud Knudsen, var purist. Han var ordlagar, og som Vinje brukte han parentesteknikken når han skulle innføre nye ord, men truleg ikkje så mykje.

Ein får inntrykk av at det skil seg nokså mykje frå *eit* skrift til hitt, men ein skal ikkje leite lenge i skrifter av Knud Knudsen før ein finn slåande døme som "målsaga (Sproghistorie)", "anlet ("Ansigt")", "syn- eller rettere ørekverving ("Illusion", "Selvbedrag")", "omgrep ("Begreber)". Han kan jamvel ta opp att same ordparet med få siders mellomrom. I boka *Det norske målstræv* frå 1867 (: 30 f.) sette Knudsen opp som eit punkt mellom fleire, der "dansknoerskheden [skiller] sig fra Dansken og hålder med "Landsmaalet" ... "at optage de gamle endelser na(d) og lejk(e): Kostnad, Trivnad, Grovlejk". I eit oversyn over fornorskingsprogrammet i 1886 hadde Knudsen (s. 128 f.) med eit punkt om å få bort tyske former:

An-, be-, bi-, er-, for-, ge- bør søkes undgået, så vidt gjørligt. De står altid og stænger noget innenlandsk ute. Det samme gjælder om tyske endelser som -agtig, -haftig, -hed, -inde, -isk ... -hed, -inde og -isk ær dog ofte uundgâlige former, i det minste intil videre, så vi får være glade, *bare vi får i alle fal' minket deres tal.*

Knudsen arbeidde lenge med å laga og leggje fram eit stort verk om avløyising av framandord. Det kom ut heftevis og vart slutført i 1881. Tittelen er *Unorsk og norsk eller Fremmedords avløsning*. I det tok han opp mykje tilfang frå andre kjelder, og han arbeidde sjølv produktivt med synonymikk og ordskaping. Eit ord han har fått æra for å ha laga, er *ordskifte*, som avløyisar av *Debat*. Han ville også sjølv ha æra for det, men Skrede Evensen har synt at han truleg hadde det frå Fayes dansk-norske ordbok frå 1840. Elles var Knudsen ikkje redd for å hente avløyisarar frå talemålet i bygd og by. Etter *Unorsk og norsk* følgde han same lina, og i ei bok om *Tyskhet i norsk og dansk* (Knudsen 1888) siterte han Ewalds ord at "al vor Fortræd er tysk". Korleis tyskdomen gjennomsyra heile språket viste han med å gje att eit presseklipp frå Aftenbladet (s. 4):

"Bladet Daily Telegraph skriver, at Efterretningen (tysk Nachricht) derom ... vil fremkalde *Skræk* (tysk) i Persien (tysk endelse), *Frygt* (tysk) i Kabul, mere eller mindre *Be-*

kymring (tysk) i *Indien* (tysk end.), og *ubehagelige* (tysk) *Følelser* (tysk) i *Stambul*. Ruslands *Erobring* (tysk) af *Centralasien* (tysk end.) kan være osv.”

Knudsen fann likevel trøyst i å koma med ein merknad til ettertanke: ”Heldigvis ær dog den tyske surdej ikke like tysk overalt.”

Provføringa åt Knudsen om det overveldande tyske innslaget i skriftspråket er her noko impresjonistisk. Eit tal for dette som vel D. A. Seip har kome med, er at om lag 40 % av orda i daglegmålet vårt er frå lågtysk. Då det fyrste heftet av *Norsk riksmålsordbok* kom ut i 1930, skreiv Gustav Indrebø ei melding av heftet (Indrebø 1932). Han hadde gått gjennom heftet for å finne kva som var opphavet til orda (s. 32f). Det viste seg at i dette heftet var kring 40 % framandord, dvs. lån frå klassiske og romanske mål eller frå arabisk o. l. Kring 30 % var av tysk eller nederlandsk opphav.

Knud Knudsen skapte ikkje nokon tradisjon for ei puristisk line mellom språkfolk som arbeidde med den nedervde dansk-norsken. Fornorskinga av ordfanget i målet har helst vore eit verk av skjønnlitterære forfattarar, og kjelda til fornying har vore det norske folkemålet. Når ein les forfattarar som Bjørnson og Hamsun, ser ein at dei stod i eit nært og mottakande tilhøve til norsk talemål, og ein finn hjå dei ei mengd av ord frå målføra. Det har vore hevda, visst med ikkje liten grunn, at dette er kjelder som har turka ut for svært mange forfattarar i nyare tid. Andre seier at det ikkje er så vist at det er rett. Også mange forfattarar i nyare tid står i eit nært tilhøve til talemålet. Men det kan nok hende at det er andre typar av talemål, talemålet i byane og i arbeidarklassa.

Etter kvart som fornorskingsprosessen vart ein aktuell og medviten politikk, som styremaktene gjekk inn for, kom ein del mykje brukte ord av det heimelaga slaget til å vinne inn i offentlig, administrativ målbruk. Nynorsk ordfang vart eit førebilete for bokmålet når det galdt å byte ut ein del mykje brukte ord. Eit typisk døme er *søknad* for *ansøking*. Etterfestet *-nad* er vel det som har slege lettast igjennom av slike ordlagingselement. Ein annan avløysingsmåte er å føre inn kortformer, som *løyve* for *bevilgning*, *skriv* for *skrivelse*, *trygd* for *forsikring* eller *assurance*, *tiltak* for *foretagende*. Ein kunne finne mange døme på dette.

Gundersen (1979:19) nemner såleis *framifrå, høve, langdryg mål-bære, saumfare*, og frå eit register til *Norges lover* plukka han ut ei rad andre offisielle ord, som *atføring, kostnad, mellombels, opptak, samband, stønad, sysselsetting*. Kortordet *skriv* var alt Knud Knudsen talsmann for. Når bokmål har opna seg så mykje for slike ord, er det ein verknad av heile den språksosiologiske og språkpolitiske situasjonen: ynsket om fornorsking, press og påverknad frå nynorsk, men også ynsket om å gjera skriftmålet lettare og mindre klisjebunde.

I landsmål/nynorsk var purismen derimot ein tradisjon som kjendest som ein tilværegrunn for målet. Mange av førarane for målrørsla bar dette sterkt fram. Likevel er det variasjonar og nyansar i denne tradisjonen. Noko som har festa seg som ein openberr skilnad frå lina åt Aasen og Vinje, er at purismen har vendt seg mest, til dels berre, mot germanske lånord. Gresk-latinske og romanske lånord har vorte godtekne. Eit lag til meir internasjonalisering av nynorsk ordfang, ved opptak av allmenne kulturord, gjorde seg tydeleg gjeldande etter at nynorsk vart bruksmål i folkeskulen og den høgre skulen fyrst på nittenhundretalet. Skuleordlistene speglar dette av. Ei gransking av purismen i nynorsk som ein tysk doktorkandidat held på med no, syner at det særskilt i etterkrigstida er mykje meir bruk av lånord med prefiksa *an-, be-, er-* enn tidlegare (Gerdener 1983). Dette er dels uttrykk for meir opne haldningar som kan hange saman med ein annan samfunnssituasjon og ei urbanisering av livsmiljøet. Beinveges heng det og saman med at ordlistene for skulen har teke opp nye ord (Nes 1983). Rammene for dette har vorte lagde av godkjennings- og opptakspraksisen til den rådande ordlisteforfattaren og normeringsmannen i denne tida, Alf Hellevik. Derimot har suffiksa *-else* og *-heit* vorte haldne så å seia heilt ute frå normert nynorsk i etterkrigstida. Spørsmålet om opptak eller ikkje opptak av lånord verkar sjølvstøtt beinveges inn på den heimlege ordlaginga, så det er ein grei samanheng med sjølvstøtt emnet vårt.

Hellevik har sett meir oppe og ubunde på nyord i nynorsk enn mange andre som har vore opptekne av nynorsk språknorm og ordtilfang. Ein av førarane for målrørsla i mellomkrigstida var Gustav Indrebø. Han grunn gav motstanden sin mot germanismar og særskilt mot dei produktive ordlagingsrådene med å hevde at

dei ville øydeleggje evna som låg i heimemålet til skapande ordauke av eige tildriv. Om endinga *-heit* sa han såleis at dersom ein sleppte henne til, så ville ho "eta svart ikring seg" (Indrebø 1976 : 117). I ei bokmelding i Bergens Tidende (Indrebø 1940) sette han motstanden mot lånord frå tysk inn i ein stor samanheng som klårgjorde trua og tanken på verdien i å drive heimleg måldyrking. Dette vart ei truedkjening til målreisinga:

Eg meiner: Den moralske og kulturelle retten for eit folk til å setja i gang ei målreising ligg i at folket røyndleg gjer ein kulturprestasjon med reisingi si. Ein språkleg kulturprestasjon. Skal me fara med norsk målreising, so er det ein skyldnad både mot oss sjølve og andre folk, at det vert ei reising på norderlendskt grunnlag, og nøgnare sagt på sermerkt vestnordisk grunn. Serhåttan åt dette folket i tanke, kjensla og draum må få uttrykk so fullgildt som råd er, og då lyt det målvilje til i ordvalet og, ofte lyt me strida med målet. Gagnlaus innføring av tyske ord som berre segjer det same som norske ord og ikkje aukar målet, det duger ikkje. Lat oss ikkje taka slikt som merkje på fordomsløysa, men lat det gå for det som det er: merkje på åndeleg vanmakt og skortande kulturell spennkraft, – um ikkje nett hjå den einskilde, so hjå nasjonen.

No på 1980-talet har Norsk språkråd gjort opptak til ei ny vurdering av framandord "som medvite har vore haldne ute før". Ei nemnd arbeidde med dette spørsmålet, og kom med ei tilråding som tala for å halde på den tidlegare lina i nynorsk, men samstundes gje høve til ei varsam opning for visse typar av lånord som tidlegare har hatt liten eller ingen plass i den offisielle skulenorma (Lauvhjell 1983). Det viktigaste var at fleirtalet i nemnda gjekk inn for ei noko opnare haldning i høve til *-heit*, som finst i alt slags talemål, men ikkje har fått rom i skulenorma. Det vart nokså mykje ordskifte om tilrådinga frå nemnda, både før og etter at ho var lagd fram til høyring. Resultatet vart nærast status quo, med di det vart semje om visse pedagogiske tiltak, og at Norsk språkråd skal føre tilsyn med ordfanget i ordlistene gjennom den godkjenningsordninga ein har for lærebøker.

Knud Knudsens monumentalverk av ei fornorskingsordbok i 1881 galdt dansk-norsk. Seinare har det kome mange slike bøker,

men dei har golde nynorsk. Det grunnleggjande av desse verka er Steinar Schjøtt's *Dansk-norsk ordbog*, som forfattaren la plan for i 1898 og arbeidde med i mange år. Boka kom ut i 1909. I slike bøker blir det drege fram heimlege synonym til ord av framandt opphav, men i samband med dette går det også mykje sjølvstendig ordskaping. Ei anna side er den som Gjelsvik såg på som hovudoppgåva si: å setja heimleg ordfelling i staden for den framande som følgde naturleg saman med bruken av ikkje-heimlege ord. Slikt arbeid går altså både ut på å aktivisere og kanalisere for skriftspråksbruk ord som alt finst, og å føre fram nye avleiingar og samansetningar. Mykje har vore sett inn i den nynorske måldyrkinga med å finne fram til avløysingsord for ord av tysk opphav med uynskte føre- og etterfeste som *an-*, *be-*, *-heit* og *-else*, og med å finne enklare og greiare ordlegging enn den som lånorda gjerne gjekk inn i. Den viktigaste grunnen til at nynorskord har vunne inn i bokmålet, er at dei har vore kortare enn dei tilsvarande bokmålsorda, meiner Gundersen (1984). Sjeldnare har grunnen vore at nynorskordet har fylt eit tomrom i bokmålet fordi det der har vore brukt fleire ord for eitt nynorskord, meiner han. Eit råkande døme på eit heimleg, konstruert kortord ved sida av eit langt, uheimleg ord kan vera *moro-hus* i staden for *fornøyelses-etablissement*. Dømet er teke frå ei fornorskingsordbok. Det nylaga ordet er i og for seg godt, men er berre ein konstruksjon og kjennest slik. Det lange og lånte ordet er heller ikkje mykje levande i språkbruken i dag. Ei side av ordskapinga i nynorsk har vore å ta i bruk heimlege ordlagingsråd som *-nad*, *-leik* og *-sam* i staden for framandelementa. Ikkje få slike ord har hatt lite talemålsgrunnlag, men har vorte dei naturlege orda i nynorsk skriftmål. Døme kan vera *fridom* for *friheit*, *likskap* for *likheit*, *kjærleik* for *kjærlegheit*. I bokmålet har endinga *-nad* vunne inn gjennom bruken i nynorsk. Vi kan nemne *søknad* og *stønad* som døme.

Den nyaste fornorskingsordboka etter tradisjonen frå Schjøtt er Magne Rommetveits *På godt norsk* frå 1981. Ho har undertittel "Synonym og omsetjingsordliste Frå bokmål til nynorsk". Dei 150 sidene er tospalta og tettprinta og gjev plass til mange heimlege synonym og mange framlegg til anna ordlegging enn den som følgjer med lånorda, og som kjennest frå bokmål. Den største delen av innhaldet knyter seg til avleiingar av *anbeheiteelse-*

kategorien. Vi finn ikkje *fornøyelses-etablissement*, men visseleg fyrsteleddet *fornøyelse* og somme samansetningar med det. Eit ord som *bestå* dekkjer aleine om lag ei spalte. Omsetjingar av klisjémerkt ordbruk tek nok det meste av plassen. I nokon mon kan ein finne omsetjingar av ordlag som knitrar av papir og helst er lite aktuelle anten i bokmål eller nynorsk i dag. Ei slik innvenning gjeld for fullt mykje av det tilfanget som blir kommentert og kritisert i Gjelsviks stilhistoriske utgreiing frå 1938. Det syner nok at mykje av skriftmålet i dag har fridd seg frå ein klisjétradisjon. Spørsmålet er om vi no held på å bindast av andre band.

Parodi og ut-leing er noko som har følgt med den nynorske fornerskingstradisjonen i alle tider. Det har blomstra rikt frå teaterscenen til moroblada og har ikkje sjeldan gjeve spaltefyll til morosame innslag i ymse slags organ. Ikkje lite språkskaping har gått for seg i samband med det. Det er likevel ikkje skilt mellom germanske og romanske lånord i denne verksemda. Helst er det ord av gresk og romansk opphav som har fått avløyising av moromakarane, for dei har kjenst mest tydeleg framande. Døme på avløyisingar kan vera *røykjepinne* for *sigarett*, *ringebu* (som er namn på ei bygd) for *telefonkiosk* og *vettakollen* (og eit stadnamn) for *hjerne*.

III

I dag kan vi ikkje heilhjarta seia oss samde med Ewald i hans 1700-tals hjartesukk om at "al vor Fortræd er tysk". I dei siste tiåra har dei som røktar nordiske mål, opplevt at det også kan finnast andre kjelder til "fortræd". Dette skal vera opptak til å seia noko om den engelsk-amerikanske påverknaden på målet, og om kva tiltak vi set i verk for å verja målet mot det vi meiner er farleg og uheldig ved denne påverknaden.

Den 13. mai 1949 disputerte cand. philol. Aasta Stene for den filosofiske doktorgraden ved Universitetet i Oslo over avhandlinga *English Loan-words in Modern Norwegian A Study of Linguistic Borrowing in the Process*. Det var eit vitkapsarbeid som hadde møtt ymse vanskar på vegen. Grunnarbeidet var utført i åra 1935–37, eit Preface var underskrive i 1940, eit anna Preface i 1945, og disputasen var altså i 1949. I det siste føreordet sitt kommenterte forfattaren slutningsorda i avhandlinga, og skreiv at ho lite hadde tenkt seg at denne boka skulle bli "a

document of a departed age, depicting conditions which can no more be observed and described". Dette kom av den nye æraen som ho såg ville følgje av dei radikalt nye tilhøva som verdspolitikken og storkrigen hadde skapt. Orda hennar var meir føreåtvide enn nokon kunne tenkje seg, då ho konstaterte at "The field is now new. The scholar who intends to describe the next phase should get to work."

I boka om engelske lånord i norsk hadde Aasta Stene teke opp 531 lånord, bytte på kring 440 hovudoppslag. Ved å jamføre med anna tilfang av lånord kunne ho slå fast at dette talet var "almost insignificant". Men då Aasta Stene skreiv denne konklusjonen, visste ho alt at "we have entered a period of predominant English influence on the vocabulary" (1945 : 210). Vi kan skrive under på desse orda no mindre enn 40 år seinare. I manuskriptet til den nye ordboka som Norsk språkråd er med på å laga no, er det registrert 1384 ord som er merkte med "engelsk" i opplysningane om etymologi. Skilnaden i tal mellom 4-500 hjå Aasta Stene på 1940-talet og om lag 1400 på 1980-talet gjev ikkje eit eksakt mål for kva som har kome inn frå engelsk i denne tida. Aasta Stene var mest interessert i vanlege lånord, medan ein heil del av dei engelskmerkte orda i ordboksmanuskriptet er kalkeringar, låneomsetjingar. Døme på det kan vera ord som *ferdskrivar*, *hanskerom*, *nedteljing* og *problembarn*. Dessuten finst det eldre låneomsetjingar i manuskriptet. Eit døme er i alle fall *harmlaus*, som Norsk riksmålsordbok nemner etter Alex. Kielland og har ført attende på engelsk *harmless*, men over tysk *harmlos*. Ord laga av gresk-romanske røter med meir internasjonalt tilsnitt, som ord på *tele-*, nemner Aasta Stene, men ho tek dei ikkje opp i dømesamlinga. Slike ord er med i manuskriptet. Stene nemner jamvel det nye ordet *televisjon*, og at *fjernsyn* trengjer det unna. Den vanlege forkortinga *tv* er nok nyare, for ho nemner ikkje den. På den andre sida har manuskriptet ikkje merkt av at *fjernsyn* har engelsk opphav. Ordet er sjølvsagt nylaga på heimleg grunn etter *televisjon*. I *Nyord i norsk 1945-1975* er *fjernsyn* ikkje teke opp, men derimot seks samansetningar med *fjernsyn-* som fyrste ledd. Ordet var med i *Norsk riksmålsordbok* i 1937 med tydinga "radiotelegrafisk overførsel av bileder". Ei eldre, litterær tyding av ordet går attende til Welhaven: "det å se langt, til det fjerne". Nærleggjande tydingar har *Ordbog over det danske sprog*.

Det er klart at låneomsetjingar kjem av framand innverknad like godt som beinveges lån. Når ein tenkjer på dei ymse fonetiske og ortogafiske problema som knyter seg til lån frå nett engelsk, skjønner ein godt at Hellevik (1960 : 23) var mykje meir positiv til låneomsetjingar enn til lån:

Det er også klart at omsetjingslånet *kjøpesenter* (el. *butikk-sentrum*) er betre enn *shoppingcenter*, *froskemann* er betre enn *frogman*, *tenåring* er betre enn *teenager*. Det er nettop ved lån av dette slaget vi kan dyrke og bygge ut vårt eige mål.

(Jf. også Gulliksen 1980.) Hellevik seier at han i og for seg har lite imot lånesyntagme som "gå inn for", "det er opp til deg", "følgje opp" osv. Det er rett nok at vi her ikkje får språklege problem knytte til dei framande mønstra, men ein kan nok tykkje at heimlege seiemåtar gjorde vel så god tenest, og ymse seiemåtar og vendingar kan bli trengde unna av skiftelaus ordbruk etter framandt mønster. Det er såleis tvilsamt om det er noka vinning at preposisjonene *over* tek heilt over om tidstilhøve som varer i noko tid. Det heiter no alltid og skiftelaust "over en periode på seks år". Preposisjonane *i* og *gjennom* blir ikkje brukte i slike samanhengar lenger.

På grunnlag av boka *Nyord i norsk* kan ein gjera nokre interessante jamføringer, mellom anna om høvet mellom lån og omsetjingslån og om høvet mellom ymse påverknadskjelder. I oversyna over kvar nyorda kjem frå (s. 24–30), er det ikkje teke omsyn til heile tilfanget, men ein kan sjå noko om vegar og tildriv ved å byggje på det utvalet som er gjort. I gruppa for "Heimlige betydningsutviklinger" er det teke med 34 døme. Fleire av dei usamansette døma ser noko tvilsame ut, men godt er dømet *bulke* med tydinga 'skade ved kollisjon'. Det svarar til *krasje*, som er lånt frå engelsk og har halde på engelsk vokal i uttala (æ). Gode døme på særmerkte tydingar av samansetningar gjev den overførte bruken av *brønnpisser* "person som forgifter politisk debatt gjennom mistenkeliggjøring av motstandere, f.eks. med påstander om fordekt kommunisme" og *dessertgenerasjon* "generasjon som kommer til dekket bord, som ikke trenger yte noe sjøl". Orda er truleg heilt nye, det er lite rimeleg at dei har vore brukte i anna, meir eigenleg tyding før. Dei er dessuten så spesielle, så

spontant skapte, at dei truleg er heilt norske. Dei er laga "på heimleg grunn", men utan tilskunding utanfrå. Med god grunn har dei fått plass som "Heimlege betydningsutviklingar".

Under punktet "Direkte lån" er det teke opp 14 døme frå dansk, 58 frå svensk og 598 frå engelsk. Jamsført med dette er talet på omsetjingslån svært lite. Der er dansk ikkje nemnt, medan det er 5 døme frå svensk og 62 frå engelsk. Alt som er med i ei gruppe for hybridord, er eitt døme frå latin og eitt frå tysk, og 32 døme frå engelsk. Det er her tale om ord av typen *battlejakke*, *instantkaffe*.

I eit stort tilfang av nyord ved Norsk leksikografisk institutt (= NLI) finst det litt over 600 ekserpt under koden *na*, som står for "Norsk avløser til låneord", med typedømet "venleiksstove – beauty-room". Somme av orda er det fleire eksemplar av, så det er ikkje 600 ulike ord. Dei aller fleste er samansetningar, og dei gjev gjerne att ledd-delte engelske ord, men også vanlege simpleksord eller ordsamanstellingar. Dei kan vera så openberre omsetjingar som *suksessfull* for *successful* eller *ulydighet* for *disobedience*, men dei kan også vera så vidt frie omsetjingar som *skjenebrett* for *frisbee* og *stimetid* for *rushid*. Litt interessant er det at *ukeslutt* er brukt i eit par døme som openbert motsvar til *week-end*. "Ukeslutt" som sernamn i NRK må ein sjå annleis på. Ein har elles eit inntrykk av at *week-end* no i stor mon har avløyst *helg*, og at det er kjent og blir brukt fritt av dei aller fleste. Det er av typen allmennord og ikkje fagterminologisk som eit par ord Gundersen (1984) nemner at det ikkje har festa seg norske avløysarar for, *deadline* og *layout*. Som forklaring nemner han "tregheit i miljøet" og at "det er mangler ved nyordet som gjør det mindre egnet enn ordskapere håpet". Motsetnaden mellom uttale og skrivemåte gjer at desse orda ikkje er gode i norsk. Omsetjingslånet *døddline* er vanleg i idrettsspråk og er vel tenleg der. Men nett fordi det alt er i bruk, høver det dårleg for tydinga "siste frist".

Attende til *Nyord i norsk!* Under punktet "Lån av ordmateriale" er det svensk som er mest interessant. Det er ikkje på grunn av talet: to nummer mot t.d. 14 frå engelsk og elles høge tal frå gresk og latin. Det interessante er innhaldet i dei to punkta, dei to avleiingsendingane *-ig*, t.d. *gruppesexig*, *pampig*, og *-is*, t.d. *grovis*, *kjendis*. Denne typen gjev ordlagings på heimleg grunn

med blandingskomponentar, heimleg semantisk morfem og lånt avleiingsmorfem.

Ved oversynet over korleis nyorda er laga, skil *Nyord i norsk*, som rimeleg er, mellom samansetningar og avleiingar. Det er dessutan to typar til: "Kortord og kortformer" og "Andre ord-danningstyper".

I gruppa for samansetningar kan ein finne ymist om samnordisk vokster ved å sjå på kva etterledd som har vore produktive. Det er nemnt 166 produktive etterledd under substantiv, 27 under adjektiv og 3 under verb. Nokre av etterledda er drøfta i eigne artiklar, og under etterleddet som usamansett ord kan vi i nokre høve finne opplysningar om ordet som etterledd og. I eit tilfang av 51 slike etterledd er det for 40 nemnt at dansk og svensk har tilsvarande bruk. Det gjeld ledd som *-alder* (edb-alder), *-bank* (blodbank), *-bar* (melkebar), *-dager* (datadager), *-demokrati* (eierdemokrati), *-døden* (mørkedøden), *-ghetto* (aldersghetto), *-hai* (narkotikahai), *-sektor* (helsesektor), *-utslepp* (eksosutslipp), *-bevisst* (prisbevisst), *-sugen/-lysten* (kjøpesugen). For 4 av døma er det nemnt tilsvarande bruk i svensk, men ikkje i dansk. Det gjeld *-vert* (programvert), *-vett* (båtvett), *-viter* (språkviter) og *-medveten* (*prismedveten*, men her har dansk *-bevidst*). Ved eitt ord er det jamført berre med dansk, nemleg *-tilbud*, (*programtilbud*, men svensk har vel *-utbod*?). For berre 5 ord er det ikkje nemnt motsvar i dansk og/eller svensk. Det gjeld *-samling*, (langrennssamling), *-terskel* (atomterskel), *-velt* (*traktorvelt*) *-vri* (*popvri*) og *-kåt* (*PR-kåt*). Vi kan visst gå ut frå at det er tilsvarande bruk i dansk og/eller svensk for fleire av døma der dette ikkje er nemnt. Tilfanget her synest å fortelja at ordlaginga i nordiske mål stort sett går parallelt i dag. Engelsk grunnlag er nemnt for 9 av dei 51 døma, det gjeld truleg for fleire.

Ved ordlaging med avleiing er det suffiksavleiing som rår heilt i høve til prefiksavleiing. Dette er gjengs, somme som skriv om avleiing, reknar ikkje med anna enn suffiksavleiing. Vi ser her ein rik flora av framande, internasjonale avleiingselement: *-abel*, *-al*, *-asjon*, *-cid*, *-fon*, *-gram*, *-ikk*, *-in*, *-krati*, *-pati*, *-tek*, *-yl* og fleire. Stor frekvens har *-isme* og *-ist*, med døme som *absurdisme*, *eskapisme*, *forbrukerisme*, *rasisme* og *absurdist*, *donaldist*, *promillist*. Av gamle heimlege suffikstypar er det flest døme med *-er*. Innhaldssærmerka for ord med *-er* er kjende frå før, såleis nasjo-

nalitetsnamn som *malawier*, *surinamer*. Nomina agentis er ei anna viktig gruppe, og der legg ein kanskje særleg merke til mange noko bråkjekke samansetningar som ikkje byggjer på noko samansett verb som er kjent, t.d. *kvikkopper*, *stikkinnomer*, *salgsfremmer*. I det velkjende *gjerdesitter* er grunnlaget syntagmet "sitte på gjerdet" om å 'vente med å ta stode i ein vanskeleg valsituasjon', 'bera kapp på båe akslene'. I det meir uvanlege *råkost* er grunnlaget "(spise) råkost". Nest etter *-er* er det flest døme på avleiingar med verbalsuffikset *-e*. Det er mange avleiingar av substantiv av typen *julebakste*, *samnorske*, *stresse*. At denne typen er vanleg, ser vi og i nyordstilfanget i NLI. Der er det kring 300 ekserpt av han, og gode døme er *askeladde*, *bestemore*, *trekkspille*, *valgkampe*, *napalme*. Desse kan nok vera laga i farten og kanskje ikkje vera heilt alvorleg meinte eller vera noko liv lage. Men den flittige bruken syner at typen er aktiv, og nokre vil vel halde seg ved sida av at nye døme vil bli laga. Engelsk har gjeve føredømet for slike denominale verb, og vi har fått ordlagning på heimleg grunn (jf. Vinje 1970 : 35).

Rotavleiingar er hovudtype på line med prefiks- og suffiksavleiing. Vi ventar ein rik fangst her, for dette er ein økonomisk type, som skulle stette ynsket om god verke-evne med minst mogleg strev. Det er derfor overraskande at gruppa ikkje er større enn på 24. Det er derimot ikkje uventa at dei fleste døma er samansette (jf. Vinje 1970 : 29). Mellom dei 15 døma finn vi ord som *flysøk*, *etterslep*, *sjølvplukk*. Mellom dei 9 usamansette har vi ord som *driv*, *frys*, *rens*.

Primær avleiingstype er også tilbakedaningar, og svært mange av dei 49 døma verkar nokså sjølvsgde. Mellom dei kan vi rekne *attføre*, *databelandle*, *nærlese*, *sjokkåpne*. Dei går elles frå *ansiktsløfte* til *ønsketenke*, to ord som ein gjerne ville tru var eldre enn frå etterkrigstida. Tilfanget i NLI har ikkje mindre enn kring 1400 ekserpt av typen "retrograderingar". Dei går frå *agentovervåke* over *fjernadptere*, *gigantlønne* og *motorbremse* til *værhindret* og *årsaksforklare*. Her har vi også ord som *fyllearestert*, *meningsbrytende* og *livreddende*.

Av "Kortord og kortformer" finst mange undertypar: bokstavforkortingar som *edb*, *tv*; enkeltbokstav(ar) som forledd, som *abombe*, *T-skjorte*, førebokstavord og teleskopord som *behå*, *radar*; framord og forkorta fyrsteledd som *burger*, *sokkel* og nokre

andre som *forprøve, universalkort*. Av typen "initialhybrid", med døme som *u-skole, SUF-er* eller *suffer*, har tilfanget frå Norsk leksikografisk institutt over 700 ekserpt. Av initialord, men døme som *ABA, KGB, VM-tur, VVS-vifte* er det i dette tilfanget meir enn 300 ekserpt. Nyordsamlinga i NLI har mellom 600 og 700 døme under typenemninga "Andre kortformer". Mellom dei er ord som *aerosol, dekor, depp, elverk, proff, økosystem*.

Nyord i norsk har to "Andre orddanningstyper": samlagingar som *femrommer, forgubbes* og motsetningslagingar som *avtrappe, bakdel, voksenkriminalitet*.

Både av *Nyord i norsk* og nyordsamlinga ser vi at gamle ordlagingsmåtar held seg, men og at nye måtar veks fram, eller at visse måtar styrkjer stoda si. Både gamle og nye ordlagingsmåtar kan ha påverknad utanfrå som bakgrunn. Heilt openberr er påverknaden frå engelsk. Under overskrifta "Anglismer" har nyordsamlinga mellom 7000 og 8000 ekserpt. Vi kan jamføre med at det er noko under 800 ekserpt som er kalla "Svecismer". Dei går frå *aldeles, alkoholist* over *tystnad, tålomod og utbrettingsjente* til *åsiktsrepresentativitet* og *åtminstone*. Det er såleis naturleg at det kjem med omsetjingar av engelske ord. Noko anna som slår ein, er at dei nordiske språka går saman. Om vi meiner det er uheldig at dei nordiske språka blir internasjonaliserte ved påverknad frå det viktigaste verdsspråket i dag, kan vi i alle høve sjå det som ein føremon at vi er i same båt. Eit par gammalkjende slagord kan høve her. Det er både slik at samhald gjev styrke, og at det er trøyst i sams lagnad.

Når vi skal drøfte ny ordlaging, er mønstra, lagingsmåtane, vel så viktige som dei einskilde nyorda. Mønstra er sette av språkbyggnaden, men ikkje alt som er moegeleg, blir sett ut i livet. Nokre mønster er produktive, andre ikkje.

Nyordsspalta i *Språknytt* fører vidare det arbeidet som er lagt fram i *Nyord i norsk* for tida 1945–1975. Når ein tek for seg den spalta, ser ein at dei fleste av nyorda anten er heilt sjølvagde samansetningar, godt motiverte i einskildkomponentane, eller dei er så spontant og originalt nyskapte at ein vanskeleg kan tenkje seg at dei vil bli allmennord. Ord av den siste typen vil kanskje bli brukte berre ein gong, nokre få gonger eller bli moteord med stutt levetid.

Døme på sjølvagde samansetningar er *ballongdans* "dans der

nakne personar held oppblåste ballongar framfor seg". Dersom slik dans blir vanleg som tidtrøyte eller underhalding, vil ordet bli vanleg. Dersom slik dans ikkje vart brukt ei tid, men som att om nokre år, ville ordet naturleg lagast på nytt. Ei sjølvsagd samansetning som har gått inn som vanleg bruksord, er *flerreisekort* "Kort for flere reiser på trikk eller buss". Sjølvsagt føreledd, men friare og meir individuelt valt etterledd, har *koplingsklyse* "klase av dobbeltkontaktar kopla til kvarandre". Som føreledd kunne ein og ha tenkt seg "kontakt-".

Døme på ein- eller fågongsord har ein i *kjappiseri* "karakteristikk av kjapp, lettvtint journalistikk", *kjønnsdress* (el. *kondomdress*) "tynn, ettersitjande skidress", *biljø* "miljø for biler", *vidiot* "spøkefull betegnelse på person med sterk interesse for video". Eit ord som er laga med fullt medvit om laginga, og som kan vera liv lage, er *språknaut* "person med særst dårleg og innfløkt språkføring". Det er ført fram av samskipnaden Norsk målungdom, som har gjort vedtak om å etle ut ein pris til det største språknautet, visst kvart år. Den fyrste utetlinga har vore. Trass i den medvitne lagingsprosessen, kan ein vel rekne også dette ordet for ei sjølvsagd samansetning, med di *naut* er vanleg brukt i tydinga 'dum person'.

Ein nokså sjølvsagd type av ordlagning, som dels er på heimleg grunn, er det når eit lånord blir tilpassa bøyings- og avleiingskategoriar i målet som låner. Når det engelske ordet *stress* skal brukast som verb i norsk, må det få norske endingar, såleis endinga *-e* (el. *-a*) i infinitiv. Når det skal lagast eit verbalsubstantiv på *-ing* av det, får det tonem 2, ulikt lånordet *dressing*, som har fått med seg tonem 1 ved innlånet. Same synsmåten kan vi gjera gjeldande for avleiingselement. Når ein fyrst har teke opp det engelske verbet *dig* og har nasjonalisert rota som *digg* med infinitiv *digge*, og ein så etter eit vanleg innhaldsmønster vil laga eit adjektiv av det med tydinga 'som kan diggast', er det fritt fram for å nytte suffikset *-bar*. Adjektivet blir *diggbar*.

Tilvisingar

- Aschehougs og Gyldendals store norske leksikon*. Oslo 1978-81.
Beito, Olav T. 1970: *Nynorsk grammatikk*. Oslo.
Evensen, Anders Skrede 1979: *A. O. Vinje som målreinsar*. Hovudoppgåve ved Nordisk institutt, Universitetet i Oslo. Uprenta.
Gerdener, Wilhelm 1983: *Die Entwicklung der neuronewegischen Zeit-*

- ungssprache*. Manuskript.
- Gjelsvik, Nikolaus 1950: *Von og veg. Norsk målføring. Norsk eller latinsk stilgrunnlag*. Andre utgåva. Bergen.
- Gulliksen, Øyvind 1980: "Ned i self-servicen å shoppe" og "Med panoramavindu og air-condition". (I *Språklig samling*. Oslo.)
- Gundersen, Dag 1979: "Bokmål". I *Mål og makt*. Oslo.
- Gundersen, Dag 1984: "Om produktiviteten i norsk ordforråd på hjemlig grunn." (Notat laga for Norsk språkråd. Manuskript.)
- Hanssen, Eskil (utgj.) [1969]: *Om norsk språkhistorie*. Oslo.
- Heggstad, Leiv 1924: *Fornorsningsordbok*. Oslo.
- Hellevik, Alf 1963: *Lånord-problemet*. (Norsk språknemnd. Småskrifter 2). Oslo.
- Hellevik, Alf 1964: "Meir om språkbruk og ordbøker". I *Syn og Segn*. Oslo.
- Indrebø, Gustav 1932: "Den norsk-danske ordboki". I Indrebø: *Nynorsk og bokmål*. Bjørgvin.
- Indrebø, Gustav 1940: "Ei bok og nokre tankar um norsk mål". I *Bergens Tidende* 27. og 28.12.
- Indrebø, Gustav 1951: *Norsk målsoga*. Bergen.
- Indrebø, Gustav 1976: *Kva er målreising?* Bergen.
- Knudsen, Knud 1867: *Det norske målstræv*. Kria.
- Knudsen, Knud 1876: *Den landsgyldige norske uttale*. Kria.
- Knudsen, Knud 1881: *Unorsk og norsk eller Fremmedords avløsning*. Kria.
- Knudsen, Knud 1886: *Hvem skal vinne?* Kria.
- Knudsen, Knud 1888: *Tyskhet i norsk og dansk*. Kria.
- Lauvhjell, Arne (red.) 1983: *Heit strid om nynorsk*. Oslo.
- Nes, Oddvar 1983: *Om nokre affiks i nynorsk – mest om -HEIT*. Nordisk institutt, Universitetet i Bergen. Bergen.
- Norsk leksikografisk institutt. Samling av ekserperte nyord. *Norsk riksmålsordbok*. Oslo 1937–57.
- Nynorskordboka*. Manuskript i Norsk leksikografisk institutt, Universitetet i Oslo.
- Nyord i norsk 1945-1975*. Utgjeve av Norsk språkråd på Universitetsforlaget. Oslo 1982.
- Rommetveit, Magne 1981: *På godt norsk. Synonym- og omsetjingsordliste*. Frå bokmål til nynorsk. Oslo.
- Schjøtt, Steinar 1909: *Dansk-norsk ordbog*. Kria.
- Seip, Didrik Arup 1915, 1919: *Låneordstudier I–II*. Kria.
- Språknytt*. Meldingsblad for Norsk språkråd. Oslo.
- Stene, Aasta 1948: *English Loan-Words in Modern Norwegian*. London – Oslo.
- Vinje, Finn Erik 1970: *Moderne norsk avispråk*. (Norsk språknemnd. Skrifter 6) Oslo.
- Vinje, Aasmund Olavsson 1973: *Dølen. Eit Vikublad*. Band IV. Utgåve ved Reidar Djupedal.
- Aasen, Ivar 1925: *Norsk maalbunad. Samanstilling av norske ord etter umgrip og tyding*. Oslo.